

شناسایی راهبردهای ارتقای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

سیدجلال موسوی خطیر**

احمد فضائلی***

پذیرش نهایی: ۱۳۹۷/۱۲/۰۱

حمیدرضا اسمعیلی گیوی*

علی نظر منصورى***

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۰/۱۲

چکیده

الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت پس از هفت سال فعالیت علمی پژوهشی مستمر مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت تهیه و تدوین شد. مقام معظم رهبری پس از تدوین این الگو در حکمی مراکز علمی، نخبگان و صاحب نظران را به بررسی عمیق ابعاد مختلف سند و ارائه نظرات مشورتی جهت تکمیل و ارتقای آن دعوت نمودند. بر این اساس، پژوهش حاضر باهدف بررسی ابعاد و نقد الگوی پایه، جهت تکمیل و ارتقای سند اجرا شده است. در مطالعه پیش رو، بر اساس رویکرد کیفی با استفاده از روش تحلیل مضمون از طریق مصاحبه با ۴۳ نفر از خبرگان علمی و اجرایی حوزه سیاست گذاری اقدام به گردآوری داده‌ها و اطلاعات مطالعه شده است. پس از کدگذاری مصاحبه‌های انجام شده، ۲۶۸ جمله کلیدی و ۱۴۸ مضمون پایه استخراج گردید که در ۱۶ مضمون سازمان دهنده دسته‌بندی شدند. برای اعتبار سنجی و تنقیح مفاهیم و مضامین استخراج شده، پنج جلسه گروه کانونی با حضور خبرگان سیاست‌گذاری برگزار شد و مضامین احصا شده در ۴ مضمون فراگیر شامل چالش‌های نهادی - ساختاری، روشی، محتوایی، اجرایی - نظارتی ارائه شد. براساس مضامین چهارگانه حاصل شده از این تحقیق به نظر می‌رسد، ضرورت دارد مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به بازنگری و بازآفرینی این سند جهت رفع این نواقص و تنظیم سند نهایی مطلوب اقدام نماید.

کلیدواژه‌ها: الگوی پایه، پیشرفت، اسلامی - ایرانی، چالش‌ها و مسائل، تحلیل مضمون

* دکتری سیاست‌گذاری علم و فناوری دانشگاه تربیت مدرس و مدیرکل پژوهش‌های علمی - فرهنگی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
esmaely@gmail.com

** نویسنده مسئول: دکتری مدیریت آموزش عالی دانشگاه تهران و رئیس گروه پژوهش‌های فرهنگی - علمی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
musavi14@yahoo.com

*** دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان
nazarmansori@yahoo.com

**** دانشیار دانشگاه جامع امام حسین(ع)
Abomoh787@gmail.com

مقدمه

موضوع پیشرفت کشور از اهدافی است که همه دولت‌ها به دنبال دستیابی و تحقق آن هستند، بنابراین، رسیدن به این پیشرفت و رشد در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، علمی و سیاسی نیازمند برنامه‌ریزی بلندمدت است که لازمه آن داشتن الگوی مناسب است (کشتکار و رحمدل، ۱۳۹۶: ۱۴۱). تجربه نشان داده است که برای پیشرفت و رشد کشور در ابعاد مختلف، تقلید از الگوهای غربی و غیربومی، جوابگوی نیازهای جامعه ایران نیست. متفاوت بودن شرایط زمانی و مکانی هر کشور و همین‌طور مبتنی بودن بر مبانی فلسفی و معرفتی متفاوت، لازم است که الگویی متناسب با جامعه با در نظر گرفتن شرایط اجتماعی، فرهنگی، علمی، اقتصادی و سیاسی ایران طراحی شود. لذا مسئولان و مدیران ارشد کشور تصمیم گرفتند که الگوی پیشرفت بر اساس زیست‌بوم ایران را تدوین کنند. بر این اساس مقام معظم رهبری دستور دادند که مرکزی برای تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت تأسیس شود. این مرکز موظف شد با مشورت از نخبگان و اندیشمندان به طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که متناسب زیست‌بوم ایران باشد اقدام نماید. در مورد ویژگی این الگو باید بیان کرد که الگوی پیشرفت ظرفی دارد و آن اسلامی و ایرانی بودن آن است. این ظرف اسلامی و ایرانی از هم جدا نیست. اسلام به ایرانی هویت بخشید و ایرانی نیز موجبات گسترش اسلام را فراهم نمود. این الگو از سوی متفکران ایرانی مسلمان شکل گرفت و الگویی کاملاً ایرانی و متناسب با بوم ماست (حصیرچی و نیاوند، ۱۳۹۰). در خصوص ایرانی بودن این الگو مقام معظم رهبری اشاره می‌فرمایند: «خوب، شرایط تاریخی، شرایط جغرافیایی، شرایط فرهنگی، شرایط اقلیمی، شرایط جغرافیای سیاسی در تشکیل این الگو تأثیر می‌گذارد که قطعاً اینها درست است. این نکته هم مطرح است که طراحان آن، متفکران ایرانی هستند؛ این کاملاً وجه مناسبی است برای عنوان ایرانی؛ یعنی ما نمی‌خواهیم این را از دیگران بگیریم؛ ما می‌خواهیم آنچه را که خودمان لازم می‌دانیم، مصلحت کشورمان میدانیم، آینده‌مان را می‌توانیم با آن تصویر و ترسیم کنیم، این را در یک قالبی بریزیم. بنابراین، این الگو ایرانی است (بیانات مقام معظم رهبری در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹).

در نتیجه، پس از هفت سال، حاصل تلاش‌هایی که در این زمینه صورت گرفت به تدوین الگویی تحت عنوان «الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت» منجر شده است. سند تدوین شده به

اذعان تدوین کنندگان سند، بر اساس مبانی اسلامی و آرمان‌های پیشرفت، افق مطلوب کشور در پنج دهه آینده را ترسیم و تدابیر مؤثر برای دستیابی به این افق را نشان می‌دهد. باین وجود، علی‌رغم ادعای تدوین کنندگان، مبنی بر استفاده از توان حداکثری نخبگان کشور، برخلاف عرف معمول در ابلاغ اسناد مختلف دیگر که تا به امروز تدوین شده‌اند، به نظر می‌رسد مقام معظم رهبری کفایت خبرگانی سند مذکور را جامع و مانع ندیده‌اند و ضرورت گذشتن از نگاه و نقد جامعه علمی و نخبگانی کشور را جهت نهایی‌سازی و ابلاغ سند، امری لازم دانسته‌اند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دستگاه‌ها، مراکز علمی، نخبگان و صاحب‌نظران را به بررسی عمیق ابعاد مختلف سند تدوین شده و ارائه نظرات مشورتی برای تکمیل و ارتقای این سند بالادستی فراخواندند. ایشان همچنین مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را موظف کردند که با مشورت مراجع مندرج در ابلاغ، نظرات و پیشنهادهای تکمیلی را دقیقاً بررسی و بهره‌برداری کنند و نسخه ارتقایافته الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را حداکثر ظرف دو سال آینده برای تصویب و ابلاغ ارائه نمایند، به طوری که از ابتدای قرن پانزده هجری شمسی اجرای این الگو با سرعت مطلوب، آغاز شود و امور کشور برمدار آن قرار گیرد. از طرف دیگر، بررسی و نقد این سند نیازمند مطالعاتی همه‌جانبه، ژرف و دقیق، از منظرهای مختلف، خواهد بود. بدین منظور در این پژوهش با بهره گرفتن از نظرات نخبگان علمی کشور در رشته‌های مختلف با دیدگاه‌های متفاوت به نقد و بررسی دقیق الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت اقدام شده است.

ادبیات مفهومی

امروزه توسعه‌یافتگی و شاخص‌های توسعه انسانی، اقتصادی و اجتماعی یکی از مناسب‌ترین و فراگیرترین ملاک‌های ارزیابی کارایی و تعادل ساختاری جوامع تلقی می‌شود. رشد شاخص‌های توسعه، بیش از هر چیز، نیازمند اصلاح ساختارها و ایجاد بسترهای ضروری توسعه است که در کنار معیارهای جهانی و عام، نسبت به ویژگی‌های هر یک از جوامع متفاوت است. براین اساس طراحی الگوی کلان توسعه در ایران و حرکت به سمت تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، نیازمند تأمل بر ابعاد و ساحت‌های گوناگون حیات افراد جامعه ایران به مثابه «انسان ایرانی - اسلامی» است.

به‌طور کلی با وجود گذشت بیش از یک قرن از شکل‌گیری ادبیات توسعه، هنوز این سؤال باقی

است که مفهوم واقعی توسعه چیست و جامعه توسعه یافته چه جامعه‌ای است؟ با بررسی ادبیات موجود در این عرصه، باید اذعان کرد که اجماعی در مورد مفهوم توسعه حتی در بین نظریه پردازان توسعه در غرب نیز وجود ندارد. تطور نظریه‌های توسعه از پیدایش آن تاکنون را می‌توان دلیلی بر این مدعا دانست. علی‌القاعده تنوع نظریات توسعه و تطورات آن‌ها، به تنوع و تطور الگوهای عینی و انضمامی توسعه که جوامع مختلف در پیش گرفته‌اند، منجر شده است؛ به طوری که فراز و فرودهای جوامع در اعصار و دهه‌های گذشته را باید از این منظر فهم نمود. تدقیق و تأمل در نظریات توسعه نشان می‌دهد که این نظریات ریشه در (۱) جهان‌بینی (۲) نوع نگاه به انسان و (۳) هدف از خلقت انسان، در مکاتب و ایدئولوژی‌های مختلف دارد. از آنجا که مکاتب فکری مختلف در این سه مقوله با یکدیگر اختلاف نظر دارند، لذا هر کدام از آن‌ها منتج به نظریات توسعه و در نتیجه الگوهای توسعه متفاوت می‌شوند (سلیمی فر، ۱۳۸۹: ۴۵).

مکاتب غربی عمدتاً جهان‌بینی مادی و سکولار داشته و برای جهان، هدف و غایتی متصور نیستند، به انسان‌شناسی از نوع اومانستی رسیده و هدف خلقت انسان را برخورداری از حداکثر رفاه ممکن می‌دانند. بنابراین، در نظریات توسعه، تمام تلاش، نائل شدن به رفاه و بیشینه کردن لذت معطوف می‌شود. در معارف و نگاه اسلامی، تکامل و تعالی تدریجی انسان با آنچه در پیشرفت خطی مدرن مطرح می‌شود، بسیار متفاوت است. پیشرفت در نگاه اسلامی اصالتاً یک اعتلای معنوی است که دارای آثار و برکات دنیایی زیادی بوده است. در این نگاه، پیشرفت، هرگز یک سیر خطی مستقیم و بی‌وقفه را در جهت تمتع هرچه بیشتر از حیات دنیایی طی نمی‌کند (آوینی، ۱۳۸۶: ۲۳۸)، بلکه شامل تکامل در تمامی ابعاد مادی و معنوی است. به طور کلی پیشرفت برای همه کشورها و همه جوامع عالم، یک الگوی واحد ندارد. پیشرفت، یک معنای مطلق ندارد و شرایط گوناگون در ایجاد مدل‌های پیشرفت، اثر می‌گذارد. پیشرفت در کشور ما با شرایط تاریخی، شرایط جغرافیایی، اوضاع سرزمینی، وضع ملت، آداب و فرهنگ و میراث ما، دارای الگوی ویژه خود است (مختاریان پور، ۱۳۹۵: ۱۵).

بر این مبنای، در تلاش برای رسیدن به مدل مطلوب توسعه همه‌جانبه در کشور، به دنبال تلاش‌های توسعه‌ای کم‌اثر چند دهه گذشته در کشور و همچنین وجود عقبه نسبتاً طولانی اندیشه‌ورزی در این زمینه، توان‌نخبگانی کشور به طرح‌ریزی الگویی مطلوب برای توسعه کشور معطوف شد. رهبری نظام، الگوی مطلوب پیشرفت را الگویی می‌داند که در آن به ابعاد حیات

مادی و معنوی انسان‌ها، توأمان توجه می‌شود. در این الگو که در گفتمان رهبری در قالب الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت به آن تأکید شده است، سعادت انسان‌ها فقط در گرو رفاه مادی نیست بلکه توجه به رستگاری انسان‌ها و سعادت اخروی‌شان از محورهای اصلی این الگوی پیشرفت به شمار می‌رود (کشتکار و رحمدل، ۱۳۹۵: ۱۴۸). به‌طور کلی جامع‌ترین تعریف برای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تعریفی است که مقام معظم رهبری به‌عنوان ایده‌پرداز و کارفرمای الگو بیان فرموده‌اند.

از نظر ایشان «...الگوی ایرانی - اسلامی، یعنی یک نقشه جامع؛ بدون نقشه جامع، دچار سردرگمی خواهیم شد، همچنان که در طول این سی سال، به حرکت‌های هفت و هشتی، بی‌هدف و زیگزاگی مبتلا بودیم و به این در و آن در زدیم. گاهی یک حرکتی را انجام دادیم، بعد گاهی ضد آن حرکت و متناقض با آن را - هم در زمینه فرهنگ، هم در زمینه اقتصاد و در زمینه‌های گوناگون - انجام دادیم! این به‌خاطر این است که یک نقشه جامع، وجود نداشته است. این الگو، نقشه جامع است؛ به ما می‌گوید که به کدام طرف، به کدام سمت، برای کدام هدف، داریم حرکت می‌کنیم...؟ یعنی حتی چشم‌اندازهای بیست ساله و ده ساله که در آینده تدوین خواهد شد، باید براساس این الگو تدوین شود.» (بیانات مقام معظم رهبری در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، ۱۳۸۹). بنابراین این الگو باید سند بالادستی تمام سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های آینده کشور باشد. باید یک نقشه جامع باشد تا مانع برنامه‌ها و حرکت‌های متفاوت و حتی متناقض شود.

به نظر می‌رسد اولین گام در راستای تدوین الگو با توجه به وضعیت ظرفیت نخبگانی فعلی جامعه در حوزه‌های علمیه، دانشگاه‌ها، مراکز علمی و پژوهشی، کانون‌های تفکر و دستگاه‌های اجرایی کشور، تأمل هرچه بیشتر در مقوله شناخت رویکردهای روش‌شناختی در تدوین الگوست (زریباف، ۱۳۹۷: ۳۷ - ۲۰). با بررسی آراء و رویکردهای موجود در کشور، هشت رویکرد در تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت شناسایی شده است:

۱. رویکرد عقلانیت دینی: این رویکرد بر حجیت عقل تأکید داشته و معتقد است عقلانیت علاوه بر اینکه مسیر طولی روابط بین خالق و مخلوق را تفسیر می‌کند، باید بتواند در سطوح عرضی به تحلیل روابط بین پدیده‌ها و نیز انسان با پدیده‌ها بپردازد و نظام‌واره‌ای تحلیلی از کیفیت روابط منطقی آن‌ها ارائه دهد. بر این مبنا، روش‌شناسی حکمی - اجتهادی قادر خواهد بود ضمن پیروی از

- عقل طولی و عرضی، ارتباط بین این دو را نیز برقرار نماید.
۲. رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی: این دیدگاه قائل به نوعی رویه برنامه‌ریزی هدفمند بوده و معتقد است با طراحی اهداف ایده‌آل و اهداف ممکن و قابل دسترسی می‌توان مسیر طراحی و برنامه‌ریزی الگو را در عرصه‌های مختلف و متفاوت ساماندهی کرد.
۳. رویکرد الگوهای فرایندگرا و نتیجه‌گرا: بر اساس این رویکرد، الگو بالاتر از سیاست‌های کلان برنامه‌ریزی‌های پنج‌ساله کشور قرار می‌گیرد و مبنایی است برای فهم سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، اسناد مشابه و یا دیدگاه‌های رهبری نظام. در این رویکرد بهترین روش تدوین الگو، آن است که بتوان به کمک روش‌های مدل‌سازی، تمامی مؤلفه‌های الگو را ابتدا از منظر رهبری نظام بازنمایی نمود و سپس در قالب یک مدل مفهومی نسبت آن به الگو را به دست آورد و از طریق نظام تصمیم‌گیری و مدیریت کشور، الگوی اسلامی را ساماندهی کرد.
۴. رویکرد فلسفه علم یا بررسی ارزشی - زمینه‌ای: بر اساس این نوع رویکرد، الگو از جهان‌بینی آغاز می‌شود و پس از بررسی‌های هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی از منظر تفکر اسلامی، اسلامیت الگو را در قالب شرایط مختلف ایران به عنوان محل و زمینه ظهور الگو دنبال می‌کند. تکمیل و تکامل الگو در فرایند تقابل عین و ذهن اتفاق افتاده و به هر سطحی از معرفت منسجم می‌توان الگوی اسلامی را اطلاق کرد.
۵. رویکرد تاریخی - تمدنی: به کشف ظرفیت‌های تاریخی در اندیشه و تمدن اسلامی اهتمام می‌ورزد و ضمن بازنمایی ادبیات نهفته در درون این تاریخ، مسیر تحقق را با توجه به دگرگونی‌ها و تحولات موجود، دنبال می‌نماید.
۶. فعلیت‌بخشیدن به قانون اساسی و اسناد بالادستی: بر اساس این رویکرد، قانون اساسی کشور، به‌خودی‌خود همان الگوی اسلامی مورد نظر است.
۷. رویکرد نظام‌گرا و نهادی: بر اساس این دیدگاه الگوی اسلامی، یک نظام‌واره اسلامی است که از تمامی مشخصات یک نظام از قبیل: هدف، ارکان، اصول، اجزاء و روابط و نهادها برخوردار است که باید بتوان آن را در قالب یک مجموعه هماهنگ معنادار، بازشناخت.
۸. رویکرد نظریه عدالت ولایی: در این دیدگاه تحلیل پدیده‌ها ناظر بر حقانیت، بایستگی، روایی، درستی و به یک معنا عادلانه بودن فعل کنشگرانی است که به واسطه چنین کنشی، پدیده‌ای را شکل داده و یا بر آن اثر گذارده‌اند. عدالت ولایی به عنوان التزام به رعایت حقوق بایسته مبتنی بر

تشریح - که اتصاف آن به ولایی بودن، تجلی ایمان به وحدانیت، ربوبیت و ولایت الهی است - با اتخاذ عدالت به مثابه روش، تضمین گر قرار گرفتن جامعه اسلامی بر مسیر پیشرفت و حرکت متوازن خواهد بود.

پیشینه پژوهش

در مورد الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت پژوهش‌های مختلفی انجام شده است که در ادامه به اختصار به تشریح آن‌ها پرداخته می‌شود:

قاضی‌زاده (۱۳۸۹) مقاله‌ای با عنوان «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقش نیروهای مسلح» ارائه داده است. در این مقاله با مرور مختصری بر ادبیات مربوط به مفهوم توسعه و رشد اقتصادی و پیشرفت، به بررسی مفهوم و ابعاد الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت پرداخته و الزامات و ضرورت‌های الگوی مزبور را معرفی می‌نماید. همچنین با مروری بر ساختار و سلسله‌مراتب برنامه‌ریزی توسعه در جمهوری اسلامی ایران به بررسی نقش نیروهای مسلح در تدوین الگوی مزبور پرداخته و راهکارها و پیشنهادهایی نیز در انتهای مقاله ارائه می‌دهد.

عبدالملکی (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان «الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت منطقه‌ای (مقدمه‌ای بر مفهوم، فرایند و چارچوب برنامه‌ریزی)» انجام داده است. در پژوهش فوق مقدمه‌ای بر مفهوم، فرایند و چارچوب برنامه‌ریزی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت منطقه‌ای ارائه شده که نتایج آن عبارت است از: الف) الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت منطقه‌ای، چارچوبی برای تعیین مسیر حرکت اقتصاد مناطق کشور، هم‌راستا با جهت‌گیری اسلامی - ملی پیشرفت و مبنای آن نظریه عدالت اقتصادی منطقه‌ای و معیارهای کلی آن، تحقق عدالت توزیعی و تخصیصی در سطوح منطقه‌ای و بین منطقه‌ای است. ب) اهداف الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت منطقه‌ای (در ابعاد اقتصادی) را می‌توان در چهار عنصر افزایش تولید، ارتقای بهره‌وری، ارتقای دانش و فناوری و ارتقای رفاه عمومی خلاصه نمود. ج) به‌منظور کاربردی‌سازی بیشتر، اهداف عدالت اقتصادی منطقه‌ای و یا همان ابعاد پیشرفت منطقه‌ای در الگوی اسلامی - ایرانی را می‌توان در قالب بیان جدیدی از مفهوم رفاه منطقه‌ای باز توضیح نمود. د) اجزای عملکردی الگوی منطقه‌ای پیشرفت اسلامی - ایرانی براساس مطالعات مربوط به وضعیت موجود منطقه در خصوص معیارها و سطوح

رفاهی فوق، تحلیل‌های آسیب‌شناختی در دو حوزه آسیب‌های منبعث از کمبود امکانات و آسیب‌های منبعث از ناکارآمدی فرآیندها صورت می‌گیرد.

خوش‌چهره و حبیبی (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان «اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت از منظر اسناد فرادستی نظام جمهوری اسلامی ایران» انجام داده‌اند. نویسندگان مقاله فوق بیان می‌کنند که هر الگویی برای مدل‌سازی پیشرفت، زمانی می‌تواند به صورت ساختارمند ماندگار شود که دارای یک چارچوب معرفت‌شناختی باشد. فهم این نظام معرفتی، کلید شکل‌گیری این الگو به‌شمار می‌رود. اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی مرتبط با الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، برگرفته از نظام معرفتی و احکام حاکم بر اسناد فرادستی و راهبردی همچون قانون اساسی، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام اسلامی است. لذا در این پژوهش با بررسی این اسناد، تلاش شد تا با روش کیفی نظریه‌پردازی داده بنیاد، اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی این الگو کشف و ارائه گردد.

صادقانی و محسنی (۱۳۹۲) مقاله‌ای با عنوان «بایسته‌های نظام مالی اسلامی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» تدوین نموده‌اند. این مقاله فراهم‌کننده تأملی در چستی جایگاه نظام مالی اسلامی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است تا یک نقشه مبتنی بر اندیشه‌های اسلامی و الگوهای بومی ارائه دهد. لذا در این مقاله، لزوم عطف توجه به نقش و جایگاه نظام مالی اسلامی در الگوی پیشرفت جمهوری اسلامی ایران از مسیر تبیین اصول، هنجارها، اهداف و مشخصه‌های کارکردی حاکم بر نظام مالی اسلامی، تبیین شده است.

زریباف (۱۳۹۲) مقاله‌ای با عنوان «مبانی، سیر تدوین، مدل مفهومی و الزامات تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» ارائه نمود. ایشان بیان می‌کند که الگو، نقشه جامعی برای حرکت در مسیر تعالی است و از این رو، بررسی ابعاد و اصول حاکم بر این حرکت از اهمیت بالایی برخوردار است. آیه ۲۲ سوره مبارکه ملک می‌تواند به‌عنوان مبنای مدل مفهومی برای این حرکت در نظر گرفته شود. مطابق با این آیه، حرکت از منظر اسلامی، حرکتی است که بر دو رکن اساسی استوار است: شناخت مسیر حق و صراط مستقیم و قرار گرفتن در آن؛ یعنی حرکت متوازن و صحیح بر مسیر حق (مشی سوی). بعد دیگر الگو، مفهوم پیشرفت است. در تفکر اسلامی، پیشرفت به منزله «گسترش ظرفیت» و «توسعه وجود» است. در این میان «عدالت ولایی» ظرفیت لازم و کافی برای پیشبرد الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را دارد، چراکه عدالت، تنها ارزش مطلق فطری قانون‌پذیر

و قابل اندازه گیری است.

حسینی و همکاران (۱۳۹۴) نیز پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت نخبگان در تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت» انجام داده‌اند. بر اساس یافته‌های پژوهش، عوامل مؤثر بر مشارکت نخبگان، به سه دسته کلی: الف) عوامل زمینه‌ای مشتمل بر ایجاد بسترهای قانونی همسو با ترغیب نخبگان به مشارکت با مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، تقویت فرهنگ ملی مشوق مشارکت در جامعه و اصلاح رفتار سیاسی - اجتماعی در سطح ملی؛ ب) عوامل ساختاری شامل تدبیراندیشی مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، هماهنگ‌سازی برنامه و تصمیمات دانشگاه‌ها در سوق دادن نخبگان به مرکز الگو، هماهنگ‌سازی برنامه و تصمیمات حوزه‌های علمیه در سوق دادن نخبگان به مرکز الگو و حمایت حاکمیت و دستگاه‌های اجرایی از اهداف مرکز الگو؛ ج) عوامل رفتاری شامل برنامه‌ریزی جهت بهسازی خصوصیات فردی نخبگان و اصلاح ادراک و نگرش نخبگان جامعه است.

مختاریان پور (۱۳۹۵) مقاله‌ای با عنوان «مدل فرایندی طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» تدوین نمود. در تحقیق فوق که با روش مطالعه تطبیقی انجام گرفته و در آن از روش‌های مطالعات کتابخانه‌ای و گروه کانونی برای گردآوری داده‌ها استفاده شده، تلاش شده است الگویی فرایندی برای طراحی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت تدوین شود. حاصل تحقیق الگویی مشتمل بر ۹ بخش «تدوین بنیان‌های اسلامی پیشرفت»، «زمانه شناسی»، «مسئله شناسی»، «طراحی نظام حکمرانی»، نهادهای لازم و قواعد اساسی برای تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی»، «طراحی افق جمهوری اسلامی ایران و نظام اجرا و ارزیابی الگو»، «تعریف برنامه‌های میان‌مدت پیشرفت»، «مدیریت تولید علوم بومی (اسلامی - ایرانی)»، «گفتمان سازی» و «طراحی و پیاده‌سازی الگوی تحول» می‌باشد.

با بررسی پژوهش‌های انجام شده می‌توان اذعان نمود که عمده پژوهش‌های انجام شده به پیش از تصویب و ابلاغ عمومی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت مربوط هستند که قاعدتاً بیشتر به بیان راهبردها و رویکردهایی برای تدوین این الگو اشاره کرده‌اند. همچنین اغلب پژوهش‌های انجام شده با رویکرد خاص مثل رویکرد اقتصادی، سیاسی بین‌الملل و...، به بررسی ابعاد مشخص از جمله روش‌شناسی، مبانی آن بر اساس رویکردهای موردنظر پرداختند. درحالی‌که، پژوهش حاضر پس از تصویب و ابلاغ الگوی پایه و معطوف به ابعاد و حوزه‌های مختلف این الگو، اجرا شده است.

روش پژوهش

به منظور کشف مسائل و چالش‌های الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت و ارائه راهبردهای ارتقای آن از روش تحلیل مضمون استفاده شده است. برای اجرای این روش، در مرحله اول داده‌های مورد نیاز از طریق مصاحبه عمیق و نیمه ساختاریافته با خبرگان و مطلعین کلیدی مورد نظر گردآوری شد. معیار انتخاب افراد نیز تجارب پژوهشی مرتبط، پیشینه علمی، و یا تجارب کاری مرتبط با سیاست‌پژوهی و سیاست‌گذاری بود. مشخصات صاحب‌نظران کلیدی مشارکت‌کننده در پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است. روش نمونه‌گیری مورد استفاده از نوع هدفمند بود و پژوهشگران با توجه به اهداف تعیین شده نمونه‌ای را انتخاب می‌کنند و فرایند گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه می‌یابد که محققان به اشباع نظری برسند. برای انجام این کار، ابتدا مطلعین کلیدی شناسایی شدند و با توجه به فرایند مصاحبه نظرات تعداد ۴۳ نفر مورد نگارش قرار گرفت. پس از انجام هر مصاحبه، فایل صوتی مصاحبه توسط محققین شنیده شد و تمام صحبت‌های انجام‌شده عیناً در نرم‌افزار word پیاده و از این طریق فایل صوتی به فایل نوشتاری تبدیل شد.

سپس با استفاده از روش تحلیل مضمون به تحلیل محتوای مصاحبه‌های انجام شده، مبادرت شد، تا بتوانیم بر مبنای فهم و تجربه خبرگان مورد مصاحبه، چهارچوب و فهم معتبری از مسائل و چالش‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ارائه دهیم. روش تحلیل مضمون به عنوان روشی مؤثر برای شناخت الگوهایی از معانی و موضوعات در داده‌های کیفی شناخته می‌شود. فرایند تحلیل مضمون شامل سه مرحله کلی است: (۱) تجزیه متن و توصیف آن (۲) تفسیر و تشریح متن (۳) ادغام و باز آرای متن. همه مراحل سه‌گانه با تفسیر و تحلیل همراه است، اما در هر مرحله از تحلیل شاهد سطح بالاتری از انتزاع خواهیم بود (آترید - استرلینگ، ۲۰۰۱: ۳۹۱). نکته حائز اهمیت اینکه در تحلیل‌های کیفی از جمله روش تحلیل مضمون، از مجموعه‌ای از خطوط راهنما استفاده می‌شود و نه مجموعه‌ای از قوانین مشخص. این امر باعث انعطاف‌پذیری آنها برای تناسب روش با سؤالها و داده‌های تحقیق می‌شود (پاتون، ۱۹۹۰ به نقل از عابدی جعفری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۷۷). هدف از بهره‌گیری از این روش در پژوهش حاضر، کشف و شناخت الگوهایی از معانی و موضوعات در اطلاعات گردآوری شده از مصاحبه‌هاست. در تحلیل مضمون پژوهشگر الگوهای معنایی و موضوعات آشکار و مکنون داده‌های گردآوری شده را مد نظر قرار می‌دهد. این روش نیازمند

فرایندی رفت و برگشتی میان مجموعه داده‌ها و کدهایی است که از دل داده‌ها، اکتشاف شده است و در نهایت تحلیل داده‌ها و الگوهای حاصله است. بطور کلی این فرایند، با بررسی گزاره‌های کلامی مصاحبه‌شوندگان در قالب مصادیق عینی، استعارات، و مفاهیم شروع شده و طی بازخوانی چندین باره آنها، مفاهیم اولیه و مضامین مرتبط احصا می‌شود. در واقع، بعد از مطالعه متن هریک از مصاحبه‌ها، قسمت‌هایی که با توجه به سؤالات پژوهش و اهداف تحقیق می‌تواند به‌عنوان یک کد اولیه در نظر گرفته شود، مشخص شده و به‌عنوان مفهوم اولیه انتخاب می‌گردد. در ادامه، مفاهیم اولیه در طبقه‌ای بالاتر که دارای اشتراک بودند، در قالب شرایط مؤثر بر جامعه‌پذیری علمی در نظر گرفته شد و در نهایت مضامین اصلی احصاء شدند.

تحلیل مضمون داده‌های حاصل از مصاحبه‌های انجام‌شده، طی مراحل زیر انجام شد:

۱. مرور داده‌ها: در این مرحله مصاحبه پیاده‌سازی و مکتوب شد و مورد مطالعه قرار گرفت. در این مرحله پژوهشگران برای آشناسدن با عمق و گستره داده‌های گردآوری شده، از فرایند غوطه‌ور شدن در داده‌ها استفاده کردند. فرایند غوطه‌ور شدن در داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده شامل خوانش داده‌ها به صورت مکرر و جستجوی الگوها و معانی داده‌هاست.
۲. کدگذاری داده‌ها: در مرحله بعد پژوهشگران پس از خوانش مکرر داده‌ها و آشنایی کامل با آنها، به ایجاد کدهای اولیه از داده‌های گردآوری شده اقدام کردند. این کدها دارای ویژگی‌های است که از نظر محقق جالب و معنادار است. کدهای اولیه و نکات کلیدی داده‌ها، در واقع مضامین پایه محسوب می‌شوند که براساس آنها مضامین سطوح بالاتر ساخته می‌شود.
۳. استخراج مضامین: در این مرحله کدهای اولیه و نکات کلیدی مصاحبه‌ها با یکدیگر ترکیب و تلفیق شدند تا براساس آنها، مقولات و مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر احصاء شوند. مضامین سازمان‌دهنده در واقع مضامین به‌دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه یا همان کدهای اولیه و نکات کلیدی متن مصاحبه‌ها هستند. در این مرحله پژوهشگران مجموعه‌ای از مضامین را ایجاد کرده و آنها را مورد بازبینی و تصفیه قرار دادند. سپس در یک فرایند رفت و برگشتی بین متن و مضامین فرعی براساس بررسی مکرر داده‌ها و پالایش مضامین فرعی، مضامین فراگیر و اصلی استخراج شدند. به این ترتیب داده‌ها در دسته‌بندی‌های منطقی و منسجمی قرار گرفتند.
۴. تدوین گزارش نهایی: چهارچوب مقولات و مضامین به‌همراه توضیحات مربوط به مراحل کدگذاری ارائه و توضیح داده شد و برخی از نمونه‌های داده‌ها ارائه و نتایج تحلیل با سؤالات

پژوهش و همچنین مبانی نظری مرتبط گردید.

جدول ۱. ویژگی جمعیت شناختی نمونه آماری مصاحبه

ردیف	سمت	تخصص
۱	عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات فناوری	سیاست‌گذاری علم و فناوری
۲	عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع)	اقتصاد و توسعه اسلامی
۳	هیئت علمی موسسه مطالعات مبانی و مدل‌های اقتصادی	اقتصاد و توسعه اسلامی
۴	عضو هیئت علمی دانشگاه شریف	مدیریت سیستم
۵	عضو اندیشکده های مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	سیاست‌گذاری فرهنگی
۶	عضو شورای مرکزی مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	اقتصاد اسلامی
۷	مدیرکل دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	مدیریت منابع انسانی
۸	مدیر گروه دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	مدیریت آموزش عالی
۹	مدیر گروه دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	جامعه‌شناسی فرهنگی
۱۰	هیئت علمی دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	فرهنگ و هنر
۱۱	مدیر گروه دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی	جامعه‌شناسی فرهنگی
۱۲	مدیر سابق مرکز مطالعات راهبردی ناجا	مدیریت دولتی
۱۳	پژوهشگر اقتصاد توسعه	اقتصاد و توسعه
۱۴	عضو انجمن جامعه‌شناسی ایران	جامعه‌شناسی توسعه
۱۵	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران و عضو مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	جامعه‌شناسی توسعه
۱۶	پژوهشگر جامعه‌شناسی توسعه	جامعه‌شناسی توسعه
۱۷	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	خط‌مشی‌گذاری عمومی
۱۸	عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع)	اقتصاد و توسعه اسلامی
۱۹	عضو شورای مرکزی مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	علم و فناوری
۲۰	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	آینده‌پژوهی
۲۱	عضو هیئت علمی فرهنگستان علوم اسلامی قم	علوم اسلامی
۲۲	خبرگزاری مهر	ارتباطات و رسانه
۲۳	عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی	مطالعات فرهنگی
۲۴	عضو هیئت علمی دانشگاه مفید	اقتصاد اسلامی
۲۵	خبرگزاری عصر ایران	ارتباطات و رسانه

ادامه جدول ۱. ویژگی جمعیت شناختی نمونه آماری مصاحبه

ردیف	سمت	تخصص
۲۶	عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد	سیاست گذاری علم و فناوری
۲۷	نماینده مجلس شورای اسلامی	سیاست گذاری فرهنگی
۲۸	عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی	تعلیم و تربیت
۲۹	عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)	تعلیم و تربیت
۳۰	عضو هیئت علمی دانشگاه تهران	هنر و معماری
۳۱	معاون وزارت آموزش و پرورش	تعلیم و تربیت
۳۲	عضو هیئت عالی جذب اعضای هیئت علمی	سیاست گذاری
۳۳	معاون وزارت علوم، تحقیقات و فناوری	جامعه شناسی توسعه
۳۴	نماینده سابق مجلس و عضو شورای فرهنگ عمومی کشور	مدیریت ارشد اجرایی
۳۵	مدیرکل سازمان تبلیغات اسلامی	مدیریت و برنامه ریزی
۳۶	معاون سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران	تعلیم و تربیت
۳۷	عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی	علم و فناوری
۳۸	عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور	سیاست گذاری فرهنگی
۳۹	عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران	فرهنگ و علم و فناوری
۴۰	عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران	علم و فناوری
۴۱	مشاور وزیر علوم	علم و فناوری
۴۲	مدیرکل مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	مدیریت سازمانی
۴۳	عضو اندیشکده علم مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت	علم و فناوری

در مرحله بعد به منظور تکمیل نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های انفرادی و اعتبار یابی الگوی مفهومی ارائه شده، از روش گروه کانونی استفاده شده است. در این مرحله، تحلیل‌ها و یافته‌های به دست آمده از مصاحبه‌های انفرادی با تشکیل گروه کانونی متشکل از جمعی از خبرگان کلیدی، مورد مذاقه بیشتر و ویرایش قرار گرفته و تحلیل‌های انجام شده و مؤلفه‌های ارائه شده تعدیل و تنقیح شد. مشخصات صاحب نظران کلیدی مشارکت کننده در گروه کانونی در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. ویژگی جمعیت شناختی گروه کانونی

ردیف	تخصص	سمت	سوابق فعالیت در حوزه سیاست گذاری	
			سابقه پژوهشی	سابقه اجرایی
۱	سیاست گذاری علم و فناوری	مدیر و سیاست گذار	✓	✓
۲	جامعه شناسی	مدیر و سیاست گذار	✓	✓
۳	مدیریت آموزش عالی	مدیر و سیاست گذار	✓	✓
۴	جامعه شناسی	مدیر و سیاست گذار	✓	✓
۵	الهیات	هیئت علمی و سیاست گذار	✓	✓
۶	مدیریت دولتی	مدیر و سیاست گذار	✓	
۷	علوم تربیتی	هیئت علمی و سیاست گذار	✓	✓
۸	مدیریت رسانه	سیاست گذار	✓	✓

تحلیل یافته‌ها

پس از احصاء مضامین پایه، سازمان دهنده و فراگیر متن مصاحبه‌ها، مضامین فراگیر استخراج و دسته‌بندی شدند. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های مصاحبه‌ها حاکی از آن است که بحث بر سر مسائل و چالش‌های الگوی پایه اسلامی پیشرفت در سطوح و ساحت‌های گوناگون قابل بررسی و ارزیابی است. بر اساس تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته تعداد ۱۶ مضمون سازمان دهنده در این زمینه استخراج شد. پس از استخراج این مضامین، برای اعتبارسنجی کدها و مضامین مستخرج، نتایج در پنج جلسه گروه کانونی با حضور خبرگان علمی و مدیریتی مورد نقد و بررسی قرار گرفت و در نهایت مضامین استخراج شده ذیل چهار مضمون فراگیر دسته‌بندی و طبقه‌بندی شدند که هر کدام از آن‌ها در بردارنده مجموعه‌ای از مسائل و چالش‌های اساسی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت خواهند بود: ۱. سطح محتوایی، ۲. سطح روشی، ۳. سطح نهادی - ساختاری و ۴. سطح اجرائی - نظارتی. در ادامه مراحل مختلف فرایند کدگذاری ارائه شده است. به دلیل طولانی بودن تعداد کدهای اولیه، صرفاً سه مرحله پایانی تحلیل مضمون در جداول مربوطه، ارائه شده است:

۱. مسائل و چالش‌های محتوایی

برخی از مسائل و چالش‌های الگوی تدوین‌شده را می‌توان به بخش محتوایی الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت مرتبط دانست. در سطح محتوایی، تمرکز بر بخشی از الگوست که ناظر بر ابهامات مفهومی، رویکردی و سیستمی مبتلابه الگوی تدوین‌شده است. در این سطح تعداد ۶۴ مضمون پایه و پنج مضمون سازمان‌دهنده احصا شده است. در جدول ۳ کدهای منبع مسائل و چالش‌های محتوایی الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت ارائه شده است.

جدول ۳. مراحل کدگذاری مسائل و چالش‌های محتوایی الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	مصاحبه‌شونده
سطح محتوایی	ابهام در تعاریف و متن الگو	مشخص نبودن تعریف و مفهوم الگو، نبود اجماع در تعریف واژه الگو در سند ارائه‌شده، مبهم بودن بسیاری از واژگان سند، مشخص نبودن تعریف مفاهیم در سند، عدم تعریف اصطلاحات الگو، ابهام در مبانی، ابهام در برخی گزاره‌های الگو، فقدان شفافیت در منطق استفاده از واژگان، ناقص بودن واژگان کلیدی در سند تدوین‌شده، تناقض بین مفهوم پیشرفت و الگو، عدم تعریف مفهوم پیشرفت، عدم تعریف مفاهیم و کلی‌گویی در سند، مشخص نبودن تعریف و مفهوم الگو، ابهام در تعاریف و اصطلاحات، عدم توصیف کافی و اقتناعی در چرایی واژه پیشرفت به جای توسعه، فقدان تعاریف یکسان از مفاهیم در ذهنیت تدوین‌کنندگان و مجریان سند، ابهام در چرایی استفاده از واژه پیشرفت بجای توسعه	۱۸م، ۱۷م، ۱۳م، ۲۳م، ۲۱م، ۱۴م، ۲م، ۲۳م، ۱م، ۷م، ۲۵م، ۲۸م، ۲۷م، ۲۹م، ۴م، ۲۶م، ۲۴م، ۲۱م، ۳۸م، ۴۱م، ۴۳م
		فقدان توجه کافی به اهمیت نقاط اهرمی در تدوین سند، مشخص نبودن ویژگی‌ها، غایت، مسیرها و شیوه حرکت، ابهام در قواعد حرکت برای پیشرفت، ابهام در اجزای حرکت برای تحقق پیشرفت، ابهام در ماهیت حرکت برای تحقق پیشرفت، ابهام در اولویت‌ها برای تحقق پیشرفت، فقدان توجه، تشخیص و تعیین پیشران و موتور حرکت به سمت پیشرفت، مشخص نبودن مکانیسم حقوقی الگو، روشن نبودن مقصد حرکت در الگو، مشخص نبودن نظام مسائل در الگو، ابهام در مکانیزم اصلاح و بازنگری و به‌روز رسانی سند، ابهام در قواعد تصمیم‌گیری برای پیشرفت، ابهام در قواعد کنترل در زمینه پیشرفت، فقدان وجوه بازخوردگیری و نظارت بر اجرای سند، مشخص نشدن مکانیسم‌ها و فرایندها در سند، عدم توجه به موضوع نظام سازی در تدوین تدابیر، حساس نبودن سند به تحولات فرهنگی اجتماعی، عدم تناسب مبانی با اهداف، عدم پیوند مناسب و منطبق نبودن تدابیر با مبانی و آرمان‌ها، مشخص نبودن شیوه حرکت و زمان‌بندی، عدم سامانمندی الگو، روشن نبودن اهداف، فقدان رویکرد سیستمی، عدم توجه به تحولات جهانی، عدم توجه به ارتباطات بین‌الملل در تدوین سند، فقدان رویکرد و نگاه سیستمی در استخراج تدابیر و تهیه سند، عدم ارتباط بین مبانی و تدابیر، نگاه ایستای حاکم بر الگو، عدم شناسایی مکانیسم‌های قابل استفاده به‌عنوان موتور محرکه	۱۸م، ۱۴م، ۴م، ۳م، ۸م، ۲۸م، ۳۵م، ۳۳م، ۲۴م، ۲۰م، ۳۴م، ۳۲م، ۳۱م، ۲۹م، ۳۶م، ۹م، ۲۳م، ۲م
		ابهام در رویکرد نظری، ابهام در نظریه مبنایی سند، ضعف توازن مبنایی سند، عدم توجه کافی به نظریه عدالت در سند، فقدان توجه به نظریه عدالت ساختاری	۱م، ۱۲م، ۲۳م، ۳م، ۱۷م، ۲۱م
		ابهام در نوآوری الگو نسبت به سایر اسناد بالادستی	۱۸م، ۴م، ۲م، ۳۶م، ۲۲م، ۱۷م
	مغفول ماندن مفاهیم و گفت‌وگو هویتی جمهوری اسلامی	ابهام در گفت‌وگو حاکم بر الگو، تفوق عقلانیت و فلسفه بر احکام و فقه در تدوین سند، مغفول ماندن اخلاق‌مداری در نسبت با قانون‌مداری در بخش آرمان‌ها، کم‌رنگ بودن مفهوم عدالت و ولایت، کم‌رنگی توجه به اراده خداوند برای آینده انقلاب، استفاده از اصطلاح طبیعت به‌جای خلقت، کم‌رنگ بودن مباحث جهادی و انقلابی	۲۰م، ۳م، ۲م

۲. مسائل و چالش‌های روشی

روش تدوین الگو از نظر مصاحبه‌شوندگان نیز واجد مسائل و چالش‌هایی بوده است. در سطح روشی، تمرکز بر رویکردها، استراتژی‌ها و فرایندهای روشمندی است که به تدوین الگو منجر شده است. در این سطح تعداد ۴۶ مضمون پایه و چهار مضمون سازمان‌دهنده احصا شده است که در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. مراحل کدگذاری مسائل و چالش‌های روشی الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	مصاحبه‌شونده
سطح روشی	استراتژی‌های روشی ضعیف در تدوین الگو	موفق نبودن در یکی شدن زبان نخبگان و عموم مردم، تقلیل برخی تدابیر به یک راهکار، تقلیل یافتن تدابیر به نمادهای شهری، تعارض و عدم همخوانی تدابیر با همدیگر، ضعیف بودن تدابیر، وجود تناقض بین تدابیر، نقص در ماهیت تدابیر به‌عنوان سیاست راهبردی، ابهام در نظام اولویت‌دهی به تدابیر، عدم اولویت‌بندی تدابیر موجود، ابهام در رویکردها و روش‌شناسی استخراج تدابیر، یک جنس نبودن تدابیر الگو، مشخص نبودن جایگاه موضوعات اساسی از قبیل نقش دولت و جایگاه بازار در سند، غلبه رویکرد مهندسی در تدوین سند، عدم بیان روش طراحی الگو، عدم استفاده از مطالعات موردی در تدوین الگو، هم‌سطح نبودن تدابیر مندرج در الگو، عدم اولویت‌بندی تدابیر مندرج در الگو، مشخص نبودن روش و اسلوب تهیه و تدوین سند، ضعف رویکرد روشی سند، مشخص نبودن سطوح مخاطبان و ذینفعان سند، کم‌رنگ بودن توجه به تجربه‌های جهانی در این سند، عدم تفکیک تدابیر بر اساس ابعاد فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و علمی، مشخص نبودن وجوه نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تدابیر، ضعف تدابیر با توجه به جایگاه سند، عدم توفیق در ارائه تدابیر کارآمد	۱۸م، ۱۳م، ۱۴م، ۲۵م، ۱۶م، ۱م، ۲م، ۱۷م، ۴م، ۱۰م، ۲۱م، ۳۲م، ۳۴م، ۱۱م، ۲۳م، ۱۲م، ۳م، ۳۳م، ۳۱م، ۲۹م
		عدم‌کفایت مطالعات آینده‌پژوهانه در تدوین سند، لزوم استفاده بیشتر از آینده‌پژوهان صاحب‌نظر، پیشنهاد تدوین سند بر اساس روش سناریو، نادیده انگاری روش علمی نگاه به آینده، عدم داشتن تصویر درست از آینده	۱۸م، ۲م، ۱۷م، ۳۰م، ۲۴م، ۱۶م
		کم‌توجهی به آمایش سرزمین و آمایش استعداد، عدم بررسی وضعیت موجود کشور برای تدوین سند، تشکیک در خصوص رعایت الزامات تدوین سند، مشخص نبودن جایگاه شناسایی و حفظ استعدادها در الگوی تدوین‌شده، عدم توجه کافی به توان بالقوه بخش غیردولتی و خصوصی دانش‌پایه در توسعه کشور، عدم دیدن ظرفیت‌های فعلی کشور، عدم اتکای الگو بر ارزیابی از روندهای گذشته	۱۴م، ۱۷م، ۱۶م، ۱۱م، ۲۷م، ۲۳م، ۳۶م، ۲۸م، ۲۰م، ۱۰م، ۴م، ۱۳م، ۳۴م
		عدم‌کفایت الگو در جلوگیری از حرکت‌های زیگزاگی پیشرفت کشور، ضعف سند در ایجاد انسجام و همگونی بین سایر اسناد، عدم توجه به موضوع اثربخشی برای تدوین الگوی پایه، فقدان کارکرد الهام‌بخش الگو نسبت به سایر اسناد، ضعف در تدوین تدابیر جهت تحقق ریل‌گذاری، روشن نبودن چشم‌انداز حرکت کشور بر اساس سند، الگو نبودن سند، فاصله گرفتن ذهنیت تدوین‌کنندگان از خاستگاه موضوع، ابهام در رسالت سند	۱۸م، ۲م، ۱م، ۲۶م، ۳۱م، ۲۵م، ۳م

۳. مسائل و چالش‌های نهادی - ساختاری

از نظر خبرگان بخشی از ضعف‌های الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت، به سطح نهادی - ساختاری آن برمی‌گردد. در سطح نهادی - ساختاری، تمرکز بر سیاست‌ها، ساختار، برنامه‌ها و اقدامات مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به‌عنوان مسئول تدوین این الگو است. در این سطح تعداد ۱۲ مضمون پایه و سه ۳ مضمون سازمان‌دهنده احصا شده است که در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. مراحل کدگذاری مسائل و چالش‌های نهادی - ساختاری الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه	مصاحبه‌شونده	
سطح نهادی - ساختاری	ضعف در جلب مشارکت و بسیج نخبگان و ذی‌نفعان برای تدوین الگو	استفاده نکردن حداکثری از توان نخبگان در تدوین سند، ضعف در ایجاد زنجیره نخبگانی برای تدوین سند، عدم توفیق مرکز در ایجاد مشارکت و اجماع حداکثری، عدم مشارکت همه ذی‌نفعان در تدوین سند، تقلیل جایگاه اندیشکده‌ها به گروه‌های علمی برای اجرای طرح و برگزاری همایش، ضعف مرکز در کادرسازی، موفقیت‌نداشتن مرکز در جلب مشارکت نهادهای علمی و نخبگان جهت تقسیم‌کار ملی در تدوین سند	۱۳م، ۱۸م، ۲م، ۱۷م، ۹م، ۲۱م، ۲۳م، ۲۶م، ۳۰م، ۳۲م، ۲۴م، م ۴۱، ۳۹	
		عدم تناسب الگوی تدوین‌شده با زمان و هزینه صرف‌شده	تناسب‌نداشتن سند تدوین‌شده با زمان صرف‌شده، عدم تناسب سند تدوین‌شده با هزینه‌های صرف‌شده	۱۶م، ۲۵م، ۱۷م، ۲۶م، ۳م، ۳۹م، ۴۳
		عدم دسترسی کامل و آزاد به اسناد پشتیبان الگو	عدم وجود فهرست حداقلی از اسناد پشتیبان، عدم دسترسی به اسناد و مطالعات پشتیبان سند، ضرورت ارائه اسناد پشتیبان آینده‌پژوهانه در الگو	۱۴م، ۷م، ۱۸م، ۳۲م، ۲م، ۴۲

۴. مسائل و چالش‌های اجرایی - نظارتی

از نظر مشارکت‌کنندگان در مطالعه انجام‌شده، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت دارای مسائل و چالش‌هایی در سطح اجرایی و نظارتی نیز هست. سطح اجرایی و نظارتی، ناظر به بحث عملیاتی‌بودن الگو و جایگاه الگو در ارتباط با سایر اسناد فرادستی و نظام سیاست‌گذاری کشور است. در این سطح تعداد ۲۶ مضمون پایه و چهار مضمون سازمان‌دهنده به شرح جدول ۶ احصا شده است.

جدول ۶. مراحل کدگذاری مسائل و چالش‌های اجرایی نظارتی الگوی پایه اسلامی - ایرانی پیشرفت

مضمون فراگیر	مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه	مصاحبه‌شونده
سطح اجرایی و نظارتی	عدم‌جامعیت و مانعیت الگو	فقدان توجه کافی به حقوق اقلیت‌ها، کم‌رنگ بودن نگاه بین‌المللی، عدم توجه به نقش همه بازیگران تأثیرگذار (ملی و بین‌المللی) از قبیل رسانه، فناوری، دشمنان و برنامه‌های آن‌ها، عدم توجه کافی به هنر و انواع آن در سند، عدم توجه کافی به اهمیت و جایگاه آموزش و پرورش، تکراری کاری در تهیه مبانی، عدم توجه کافی به حقوق و منزلت کلیه ذینفعان در سند، عدم رعایت توازن در بخش‌های مختلف سند، مشخص نبودن جایگاه موضوعات اساسی از قبیل نقش دولت و جایگاه بازار در سند، کامل نبودن آرمان، مسکوت ماندن برخی مسائل اصلی و چالش‌های نظری و عملی در حوزه‌های چندگانه، کم‌رنگ بودن فضای مجازی در سند، کم‌رنگ بودن نقش فرهنگ در سند، جامع‌ومانع نبودن تدابیر، ابهام در افراز مبانی، عدم توجه کافی به اقوام و زیسته‌های مختلف کشور	۱۷م، ۱۸م، ۲۶م، ۱۳م، ۱۴م، ۴م، ۸م، ۳۲م، ۳۳م، ۲۹م، ۳۵م، ۲۱م، ۲۶م، ۳۹م، ۴۰م، ۳۷
	عملیاتی نبودن الگو	اجرایی نبودن اکثر تدابیر، مشخص نشدن مجری برای اجرای تدابیر، مبهم بودن ضمانت اجرای سند، عدم ظرفیت تدابیر برای تحقق اهداف و افق، اقناع‌کننده نبودن سند برای مجریان سند جهت اجرا، کلی‌گویی بسیار در تدابیر، عدم پیش‌بینی تغییرات ساختاری لازم جهت اجرای تدابیر، ایراد در ظرفیت‌های اجرا بخصوص در بحث ارتباط با دانشگاه	۱۶م، ۲۰م، ۳۶م، ۲۲م، ۱۴م، ۱۷م، ۳۲م، ۳۴م، ۳۵م، ۲۸م، ۴م
	مشخص نبودن نسبت الگو با اسناد بالادستی جمهوری اسلامی	همخوان نبودن برخی از مفاهیم با مفاهیم قانون اساسی، فهم نادرست تدوین‌کنندگان سند از مختصات یک سند بالادستی، بی‌توجهی به نسبت الگو با سایر اسناد، عدم توجه به نقش سند در راهبری سایر اسناد بالادستی، ابهام در جایگاه حقوقی سند	۱۳م، ۱۸م، ۲۰م، ۲۱م، ۲۳م، ۲۷م، ۳۱م، ۳۸م، ۴۲
	ابهام در شاخص‌ها و معیارهای تحقق الگو	ابهام در شاخص تعیین رتبه کشور در آسیا و جهان، ابهام در معیار صحت‌سنجی سند، عدم تدوین معیارها و شاخص‌ها برای تدابیر	۱۳م، ۱۶م، ۳۴م، ۲۰م، ۱۰م، ۴م، ۲۵م، ۲۲م، ۳۹م، ۴۲

نمودار ۱: شبکه مضامین مسائل و چالش‌های الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت

بحث و تفسیر یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مسائل و چالش‌های الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت را می‌توان در سطوح چهارگانه محتوایی، نهادی - ساختاری، روشی، و اجرایی و نظارتی دسته‌بندی نمود.

بر اساس نظر مصاحبه‌شوندگان پژوهش، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت در سطح محتوایی با چالش‌های متعددی روبروست که ذیل پنج مضمون سازمان دهنده دسته‌بندی شده است (جدول ۳). این مضامین عبارتند از: ابهام در تعاریف و متن الگو، ضعف در نگاه سیستمی و مکانیسم‌های

تعبیه شده در الگو، ابهام در رویکردهای نظری حاکم بر الگو، ابهام در نوآوری الگو نسبت به سایر اسناد بالادستی، مغفول ماندن مفاهیم و گفتمان هویتی جمهوری اسلامی. مصاحبه‌شوندگان چالش‌های مذکور را در عبارات و گزاره‌های مختلفی بیان نموده‌اند. به‌عنوان نمونه در مضمون «ابهام در تعاریف و متن الگو» یکی از مشارکت‌کنندگان که سابقه همکاری با مرکز الگو را نیز داشته است، این چنین بیان می‌کند: «هنگامی که از این دست اصطلاحات مبهم و البته زیبا و چشم‌نواز! در الگوی پیشرفت «اسلامی ایرانی» استفاده می‌کنیم و هم‌زمان، مرزهای مشخصی برای آن‌ها تعریف نمی‌شود، طبیعی است به وادی کلی‌گویی و تناقض کشیده شده و امکان فهم غلط و سوء برداشت را فراهم خواهیم کرد» (م ۲۳). مصاحبه‌شونده دیگری ذیل مضمون «ضعف در نگاه سیستمی و مکانیزم‌های تعبیه شده در الگو» با اشاره به عدم تعبیه سازوکار مناسب در سند برای تحقق پیشرفت کشور عنوان می‌کند: «چه سازوکاری باید در جامعه راه بیفتد که جامعه ما را به سمت آرمان‌ها حرکت دهد؟ الآن این سازوکارهای لازم به‌عنوان موتور حرکت در این سند وجود ندارد.» (م ۴)

مطابق جدول ۴، الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت در سطح روشی با چالش‌های متعددی روبروست که ذیل چهار مضمون سازمان دهنده دسته‌بندی شده و عبارتند از: راهبردهای روشی ضعیف در تدوین الگو، ضعف در استفاده از رویکرد آینده‌پژوهانه در طراحی الگو، کم‌توجهی به الزامات، قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها در تدوین الگو، نادیده گرفتن هدف اصلی طراحی الگو. مصاحبه‌شوندگان چالش‌های مذکور را در عبارات و گزاره‌های مختلفی بیان نموده‌اند. به‌عنوان نمونه در مضمون «راهبردهای روشی ضعیف در تدوین الگو» یکی از مشارکت‌کنندگان این چنین بیان می‌کند: «در بخش تدابیر روش اولویت‌بندی تدابیر مندرج در الگو مشخص نشده است. به‌عنوان نمونه این اولویت‌بندی می‌توانست بر اساس اولویت فکری، اولویت زمانی و ... صورت گیرد» (م ۲۹). مصاحبه‌شونده دیگری ذیل مضمون «ضعف در استفاده از رویکرد آینده‌پژوهانه در طراحی الگو» چنین عنوان می‌کند: «بهتر بود برای مقاطع زمانی مشخص طی ۵۰ سال آینده، انواع سناریوها را تدوین می‌کردیم تا برای هر شرایطی آمادگی داشته باشیم» (م ۱۷)

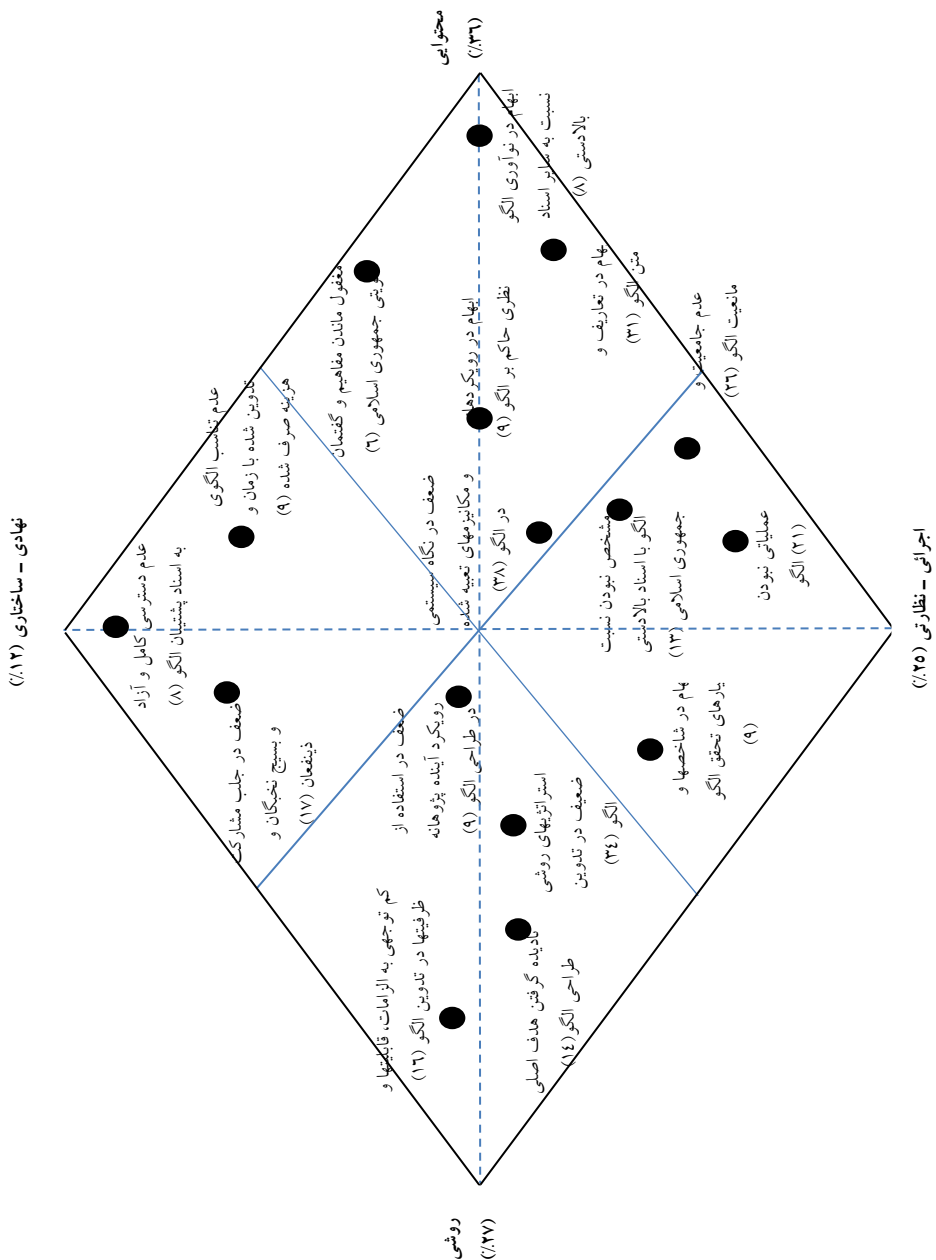
بر اساس جدول ۵، در سطح نهادی ساختاری مصاحبه‌شوندگان بیان نموده‌اند که الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت با چالش‌های متعددی روبروست که ذیل سه مضمون سازمان‌دهنده دسته‌بندی شده و عبارتند از: ضعف در جلب مشارکت و بسیج نخبگان و ذی‌نفعان برای تدوین

الگو، عدم تناسب الگوی تدوین شده با زمان و هزینه صرف شده و عدم دسترسی کامل و آزاد به اسناد پشتیبان الگو. مصاحبه‌شوندگان چالش‌های مذکور را در عبارات و گزاره‌های مختلفی بیان نموده‌اند. به‌عنوان نمونه در مضمون «ضعف در جلب مشارکت و بسیج نخبگان و ذی‌نفعان برای تدوین الگو» یکی از مشارکت‌کنندگان این چنین بیان می‌کند: «مرکز از حداکثر توان نخبگانی کشور برای تدوین الگو استفاده نکرده و تنها درصد اندکی از نخبگان کشور در آن دخیل بوده‌اند» (م ۲). مصاحبه‌شونده دیگری ذیل مضمون «عدم دسترسی کامل و آزاد به اسناد پشتیبان الگو» چنین عنوان می‌کند: «بیان شده است ده‌ها جلد کتاب به‌عنوان پشتوانه این سند منتشر شده است، در صورتی که اسناد پشتیبان آن در دسترس نیست. در دسترس بودن اسناد پشتیبان خیلی مهم است.» (م ۸)

همان‌گونه که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، مصاحبه‌شوندگان بیان نموده‌اند که الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت با چالش‌های متعددی در سطح اجرائی - نظارتی نیز روبه‌روست که ذیل چهار مضمون سازمان‌دهنده دسته‌بندی شده و عبارتند از: عدم جامعیت و مانعیت الگو، عملیاتی نبودن الگو، مشخص نبودن نسبت الگو با اسناد بالادستی جمهوری اسلامی و ابهام در شاخص‌ها و معیارهای تحقق الگو. مصاحبه‌شوندگان چالش‌های مذکور را در عبارات و گزاره‌های مختلفی بیان نموده‌اند. به‌عنوان نمونه در مضمون «عدم جامعیت و مانعیت الگو» یکی از مشارکت‌کنندگان این چنین بیان می‌کند: «شمول سند هم از اهمیت برخوردار است و این سند باید شمولیت کامل از عناصر مختلف ملی داشته باشد. بازیگران اساسی این عرصه مهم هستند و باید فهرست جامع‌تری از بازیگران این سند تعریف کنیم. مثل رسانه‌ها که در آینده تحول پیدا خواهند کرد. بازیگران منفی و تهدیداتی که برای سند وجود دارد نیز مهم است.» (م ۱۸). مصاحبه‌شونده دیگری ذیل مضمون «مشخص نبودن نسبت الگو با اسناد بالادستی جمهوری اسلامی» چنین عنوان می‌کند: «نقد دیگر این سند، بی‌توجهی به ممیزگذاری بین رسالت این سند با اسناد دیگری همچون نقشه مهندسی فرهنگی کشور و سیاست‌های کلان جمهوری اسلامی ایران، سند چشم‌انداز، نقشه جامع علمی کشور و... است.» (م ۲۷)

بر اساس نتایج جلسات گروه کانونی مسائل و چالش‌های ۱۶ گانه را باید چندبعدی و به‌شکل طیفی در نظر گرفت. این مسائل و چالش‌ها را می‌توان به‌صورت شماتیک در قالب یک لوزی نمایش داد. در شکل ترسیم‌شده، در چهارگوشه لوزی سطوح چهارگانه آورده شده است و

مضامین سازمان‌دهنده ۱۶ گانه در یک فضای طیفی، مطابق نظر خبرگان گروه کانونی، درون این لوزی قرار گرفته‌اند. پراکندگی مضامین بر اساس بررسی مفاهیم اولیه هر مضمون و بحث و تبادل نظر در گروه کانونی صورت گرفته است. به‌عنوان نمونه مضمون سازمان‌دهنده «ضعف در جلب مشارکت و بسیج نخبگان و ذی‌نفعان» در دسته مسائل و چالش‌های نهادی - ساختاری قرار دارد اما با توجه به ماهیت مضمون مذکور و اینکه می‌تواند جزئی از مسائل و چالش‌های روشی تدوین الگو نیز باشد، لذا بر اساس نظر خبرگان گروه کانونی پس از محاسبه فراوانی کدهای مرتبط با هر بعد، در بین دو سر طیف نهادی - ساختاری و روشی قرار گرفته است. سایر مضامین نیز مطابق این فرایند در لوزی جایابی شده‌اند که در شکل ۱ قابل مشاهده است. فراوانی جملات کلیدی هر مفهوم داخل پرانتز جلوی هر مضمون ذکر شده است. شکل لوزی زیر از چهار لوزی کوچک تشکیل شده است که لوزی سمت راست شامل مضامین بعد روشی بوده و ۲۷ درصد از کدهای اولیه مصاحبه‌ها را شامل می‌شود. لوزی سمت چپ مضامین بعد محتوایی بوده و ۳۶ درصد از کدهای اولیه استخراج شده از مصاحبه‌ها را شامل می‌شود. لوزی بالا مضامین بعد نهادی - ساختاری ۱۲ درصد و لوزی پایین مضامین بعد اجرائی - نظارتی ۲۵ درصد را شامل می‌شوند.

نتیجه گیری

به نظر می‌رسد، گام اول در جهت اجرای فراخوان رهبری جهت «بررسی و ارائه پیشنهاد» مرور مطالبات ایشان در یک دهه گذشته از مجموعه متولی تهیه سند مزبور است. اغلب مطالبات ایشان در جلسات عمومی و خصوصی در دیدار با اعضای مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و نیز مکاتبات صورت گرفته، مشخص بوده است. درحقیقت این مطالبات سفارش نامه کارفرماست. برای مقایسه سند مذکور با سفارش نامه مذکور، مؤلفین با استفاده از خبرگان متخصص به بررسی و نقد الگو پرداخته‌اند تا ضمن روشن کردن فاصله سند مذکور با مطالبات رهبری، راه برای تکمیل و ارتقای سند الگو مهیا شود. بدین منظور در مطالعه انجام شده بر اساس رویکرد کیفی در قالب روش تحلیل مضمون، از طریق مصاحبه با خبرگان علمی و اجرایی حوزه سیاست‌گذاری داده‌ها و اطلاعات موردنیاز گردآوری شده است. در این مسیر پس از اخذ نظرات نقادانه (نقاط ضعف، کاستی‌ها، چالش‌ها، راهبردها و پیشنهادها) ۴۳ خبره در قالب مصاحبه عمیق، پنل خبرگان، بررسی نظرات مکتوب منتشرشده و نشست‌های راهبردی با استفاده از روش تحلیل مضمون به کدگذاری داده‌های گردآوری شده پرداخته و مضامین سازمان‌دهنده ۱۶ گانه از ۲۶۸ کد اولیه و ۱۴۸ مضمون پایه استخراج شد که در چهار مضمون فراگیر شامل چالش‌های نهادی - ساختاری، روشی، محتوایی، اجرایی و نظارتی دسته‌بندی شد. لازم به ذکر است کفایت نظری جمع‌آوری داده پژوهش تا مصاحبه شماره ۲۰ به اثبات رسید و ادامه فرایند اجرا و استفاده مصاحبه‌ها از باب اطمینان پیش رفت.

بر اساس مضامین فراگیر چهارگانه به نظر می‌رسد، مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت به علت ضعف‌های نهادی ساختاری و عدم اتخاذ راهبردهای مناسب پژوهشی و روشی نتوانسته است محتوای کامل و مناسب برای الگو بودن را به‌خصوص در بخش تدابیر تنظیم نماید و خبرگان معتقد بوده‌اند این سند از قابلیت عملیاتی چندانی برخوردار نیست و در اجرا و نظارت با مشکل روبرو خواهد شد.

خبرگان این تحقیق معتقدند بزرگ‌ترین ضعف و مانع اجرای موفق سند الگو، فقدان نگاه سیستمی، ابهام در تعاریف و متن الگو و عدم جامعیت و مانعیت سند است (حدود ۴۰٪ از کدهای پژوهش). عمده این کدها مربوط به چالش محتوایی است که به ضعف روش‌ها و راهبرد

مورد استفاده در تدوین الگو بازمی‌گردد.

از جمله آن‌ها می‌توان به کم‌توجهی به الزامات، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های کشور، ضعف در استفاده از رویکرد آینده‌پژوهانه در الگو، نادیده گرفتن هدف اصلی طراحی الگو و ضعف روشی در تدوین اشاره کرد. این چالش‌ها در کنار چالش‌هایی از قبیل: ابهام در شاخص‌ها و معیارهای تحقق الگو و مشخص نبودن نسبت الگو با اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران، نگرانی‌ها را در مورد امکان اجرایی شدن سند و نظارت بر آن را در طول چنددهه جدی کرده است؛ به‌خصوص آنکه مغفول ماندن مفاهیم و گفتمان هویتی جمهوری اسلامی و ابهام در رویکردهای نظری حاکم بر الگو بر سردرگمی و ابهام ذهنی نخبگان افزوده است.

پیشنهادها

باتوجه به سطوح مختلف مسائل و چالش‌های الگوی تدوین شده، بر اساس نتایج پژوهش حاضر می‌توان پیشنهادهایی را برای ارتقای سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در دو سطح راهبردی و پژوهشی ارائه داد:

- الف) پیشنهادهای راهبردی: رفع کاستی‌های ۱۶گانه مذکور می‌تواند بهترین پیشنهادهای راهبردی منتج از پژوهش حاضر برای ارتقای سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت باشد که در ادامه به برخی موارد که دارای بیشترین تأکید توسط خبرگان در مصاحبه‌ها هستند، اشاره می‌شود:
 ۱. شناسایی سازوکارهای مانع و محرک پیشرفت اسلامی ایرانی و تدوین سیاست‌های راهبردی مرتبط مبتنی بر رویکردهای سیستمی، فرایندی و ساختاری؛
 ۲. بازنگری و اصلاح راهبردها و فرایندهای روشی به شکل منظم و دقیق و تدوین و اولویت‌بندی منطقی و روشمند تدابیر بر اساس آن؛
 ۳. ارائه نظام‌نامه مفهومی سند برای رفع ابهامات در تعاریف و متن الگوی تدوین شده؛
 ۴. توجه به ابعاد و سطوح مختلف از قبیل سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه مرتبط با موضوع پیشرفت (هدف اصلی طراحی الگو) بر مبانی الزامات، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های کشور به شکل جامع و مانع؛
 ۵. تلاش برای جلب مشارکت آحاد ذی‌نفعان برای تکمیل و کمک به قابلیت عملیاتی نمودن سند.

ب) پیشنهادهای پژوهشی: استفاده از رویکردهای متفاوت برای نقد و بررسی سند الگو می‌تواند ابعاد متفاوتی از ضعف‌ها و کاستی‌های سند را نمایش دهد. بنابراین پیشنهاد می‌شود برای تکمیل پژوهش حاضر از راهبرد ارزیابی پیشین بهره برد. با استفاده از این روش، پیامدها و آثار اجرای سند در میان‌مدت و بلندمدت روشن شده و امکان اصلاح و بازخورد را قبل از انجام هزینه‌های گزاف مادی و غیرمادی فراهم می‌کند. بدیهی است استخراج نقشه دقیق سفارش‌نامه تهیه سند الگو توسط مقام معظم رهبری، مقدمه اجرای ارزیابی پیشین خواهد بود.

منابع فارسی

- آوینی، سید مرتضی (۱۳۸۶)، توسعه و مبانی تمدن غرب، تهران: انتشارات ساقی.
- حسینی، سیداحمد؛ عباسی، رسول و رضایی، رویا (۱۳۹۷)، شناسایی عوامل مؤثر بر مشارکت نخبگان در تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، *مطالعات راهبردی بسیج*، دوره ۱۸، شماره ۱: ۸ - ۲۵.
- حصیرچی، امیر و نیاوند، عباس (۱۳۹۰)، تحلیل الگوی پیشرفت ایرانی - اسلامی از منظر مقام معظم رهبری (رویکرد برنامه‌ریزی راهبردی در دهه چهارم انقلاب)، *مطالعات بسیج*، دوره ۱۴، شماره ۵۰: ۳۱ - ۱۵.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۹/۰۹/۱۰). *نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی*.
- خوش چهره، مجید و حبیبی، نیک بخش (۱۳۹۱)، اصول پایه‌ای و عناصر کلیدی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت از منظر اسناد فرادستی نظام ج.ا.ایران. راهبرد. دوره ۲۱، شماره ۶۲: ۲۴۴ - ۲۱۹.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۸۸)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.
- زریباف، سید مهدی (۱۳۹۷)، *مؤلفه‌های نظام اقتصادی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، رساله دکتری دانشگاه علامه طباطبائی.
- زریباف، مهدی (۱۳۹۲)، مبانی، سیر تدوین، مدل مفهومی و الزامات تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، *مطالعات اقتصاد اسلامی*، دوره ۵، شماره ۲: ۱۵۶ - ۱۲۷.
- سلیمی‌فر، مصطفی (۱۳۸۹)، *مقدمه‌ای بر الگوی توسعه اسلامی ایرانی*. نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۶۰ - ۳۷.
- صادقانی شاهدانی، مهدی و محسنی، حسین (۱۳۹۲)، *بایسته‌های نظام مالی اسلامی در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، مطالعات اقتصاد اسلامی*، دوره ۵، شماره ۲ (پیاپی ۱۰): ۳۸ - ۷.
- عابدی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمدسعید؛ فقیهی، ابوالحسن و شیخ زاده، محمد (۱۳۹۰)، تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی، *مجله اندیشه مدیریت راهبردی*، دوره ۲، شماره ۵: ۱۹۸ - ۱۵۱.
- عبدالملکی، حجت الله (۱۳۹۱)، الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت منطقه‌ای (مقدمه‌ای بر مفهوم، فرآیند و چارچوب

برنامه‌ریزی)، *مطالعات اقتصاد اسلامی*، دوره ۴، شماره ۲: ۵۱ - ۲۱.

قاضی زاده، سیدضیال‌الدین (۱۳۸۹)، *الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقش نیروهای مسلح. راهبرد دفاعی*، دوره ۸، شماره ۳۱: ۶۲ - ۳۱.

کشتکار، مهران و رحمدل، ناصر (۱۳۹۶)، *شناخت رهیافت‌های حضرت امام خامنه‌ای مدظله‌العالی درخصوص الگوی پیشرفت، مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی*، دوره ۲، شماره ۵: ۱۶۶ - ۱۴۰.

مختاریان‌پور، مجید (۱۳۹۵)، *مدل فرایندی طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت*، فصلنامه الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، دوره ۴، شماره ۸: ۳۰ - ۹.

مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۱)، *چیستی و مفهوم الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و نقشه راه و فرایند طراحی، تدوین، تصویب و پایش الگو*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (۱۳۹۷)، *الگوی پایه اسلامی ایرانی پیشرفت*، تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

منابع انگلیسی

- Attride-Stirling, J. (2001). "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research". *Qualitative Research*. Vol. 1. No. 3. Pp. 385-405.
- Cerbaro, R.H. & Whisler, J.L.(2016). The Idea of Progress: A Theoretical and Concise Goal-Structure Model. *Current Research in Psychology*, 7(1), 12-15.
- Oxford Dictionaries(2018). Retrieved From: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/progress>.

